

és az emberi kapcsolatokban oly gyakran felbukkanó segítőkészség, jó szándék, baráti gesztus

Páskándi Géza majdnem a kis gesztusok költőjévé vált; de ő eszelősen törekedett valami másra. A hagyományos eszközök elárulták törekvésében, tehát jobbra nem használja őket, a nyelv is előtérbe tolokodott, és saját kétértelműségét akarta az íróra kényszeríteni. Páskándi tehát a nyelvi aszkézist választotta. Absztrakt szubjektumok eléggé vigasztalan társaságában az érzelmes szolidaritás csábításának sem engedett; mást akart mondani, egyebet. A felvilágosítók dühével és hivatástudatával.

Tehát mégis, mindenek ellenére prédikátor volna? A helyzetek elégtelenségének krónikásként az; vannak-e vagy nincsenek rejtett tartalmak a dolgok mögött, azt nem mondja el, nem tudja ő sem, olvasója sem. De az olvasó erkölcsi lény, aki tud a rossz létéről, és valahol meg van győződve arról is, hogy ennek valami ősoka van. A létben sejtí az ősokot. De a létet hiába is vádolná átkozódva, a rejtező lét süket, vak, maga a sors. Tehát inkább azokra vár, akik, mint Páskándi is, a helyzeteket mutatja meg neki, amelyben az emberek rosszak lesznek, hogy azután a saját kis maszek okoskodással elképzelhesse a jót szülő helyzeteket is. De mindez inkább csak sejtés, hiszen az olvasó olvas, az író ír, mindenki csinálja a magáét, s ki vállalkozhatna arra, hogy pontosan megértse, az olvasó mit olvas ki abból, amit az író ki tudja hogyan értett.

Bretter György

KÉT BÍRÁLAT EGY KÖNYVRŐL

*Parti Nagy Lajos: Se dobok, se trombiták
– magyar napló, '90–'93 –
Jelenkor, Pécs, 1993. 267 oldal, 280 Ft*

I

TÁRCÁK TÁNCA

Parti Nagy kötete az utóbbi évek egyik legszórakoztatóbb olvasmánya. Lehet előlről olvasni folyamatosan, mint egy regényt, lehet hátulról kezdeni, mint Kierkegaard nagy Unatkozója szerint egy regényt, lehet az egyes darabokat külön-külön – mindig mulatságos, mindig élvezetes. Az örömet mindegyiknél a nyelvhasználat frissessége, az író szinte kimeríthetetlen látszó nyelvi képzelőereje, fékezhetetlen parodisztikus képessége okozza. Óriási lendület, a kis formában is a nagy lélegzetvétel igénye, új szavak megalkotásának reggeli öröme, a halmozott jelzők csillagszórói, a mondatfűzés nagyvonalú bája – Parti Nagy könyvét már-már gyermeki, de soha nem infantilis ártatlanság járja át. Így aztán, mintegy mellékesen, megrajzolja saját portréját is, egy kissé kaján, egy kissé szomorú, sokszor megrendült, elfogódott és boldog, szellemi értelemben kék szemű, a magyar világra szökén rácsodálkozó középkorú férfi önarcképét. És bevallom, számomra ez a kissé tetuszán charme-os, medvebocs-kedvességű, önmagát mindig esetlennek és esendőnek önironizáló személy egyike a mai irodalom legvonzóbb alakjainak. Nagyon hangsúlyosan nem csinál bizonyos dolgokat. Nem szaval. Nem hörög. Nem öblöget. Nem nyilatkoztat ki. Nem tenorizál, de nem is adja a bölcs Marke királyt. Nem hisztérikus. Nem misztikus. Nem akar megfelelni valamiféle szerepnek. (Ha mégis, elsősorban ún. politikai tárgyú cikkeiben, akkor félrecsúszik, mutálni kezd a hangja, valahogy hamissá válik az intonáció.) Talpával érinti a földet, nem lábujjhegyel.

Kétségtelen ugyanakkor, hogy egy keserűbb, gyöttrődőbb, mondjuk tragikusabb élet-szemlélet és irodalomfelfogás számára lehet valami irritáló ebben a túláradó életigenlés-

ben. És feltehető akkor a kérdés: ugyan mire ez a nagy vidámkodás? Tényleg olyan nagyszabású és örömteli dolog – élni?! Írni – valóban jó?! A szójátékgyártás valódi nyelvtelremetés? Mit ér a délelőtti tárcairódalma a bizonyosan bekövetkező alkony tudata nélkül? Mai irodalmunk egyre véresebb eltárcásodása nem egy illetlenül hosszúra nyúlt próbareggeli vajon? Nem pipiskedő pótcselekvés? És akkor – erről az oldalról – megfogalmazható a negatívumok egy újabb, ezúttal már kevésbé hízog listája: ez a tárcatáros nem szenved. Kételemek nemigen gyötrik. Még szeme sarkából sem észleli a létezés rémületét. Nem haladja meg, de sokkal inkább konzervál egy állapotot, a tárcaboldogság lapos derűjét ugyanis. Nem modern, hiszen egy régi kontextusban él, csak a hangszerezés új, amely – kiáltó ellentétben a cimbeli ígérettel – meglehetősen vastag és harsány. Személyisége titkát korántsem tárja fel, inkább a nyelv parodisztikus inkognitójába burkolózik. Ő a boldog író, de ebben a förtelmes korszakban vajon nem megengedhetetlen dolog ez?! Nem válik végül pusztá nyájaskodássá ez az örök és elpusztíthatatlannak látszó kosztolányizás?!

Hangsúlyozom, csak részben a recenzens kételemek ezek. Ekkor természetesen feltehető a kérdés: ha így van, mi végre kellett megfogalmazni azokat? Válasz helyett álljon itt egy újabb kérdés: ha Ady szerint vannak „*két meggyőződésű emberek*”, vajon nem lehetnek két meggyőződésű recenzensek is?

Bán Zoltán András

II

KILENCEZER MINTAMONDAT

Szabadság, muszájság

„...rémület, hatvanhatiziglen” (262. o.)

Amit e könyv megszületéséről előljáróban el kellene mondani – Parti Nagy azt is megírta. Búcsútárcájában (mert tárcáknak nevezi itt összegyűjtött írásait, de ez majd még árnyalásra szorul) visszaemlékszik a genézisre, az 1990 augusztusában a *Magyar Naplónak* tett

igéretére („*beteges magabizás*”), hogy ír majd a lapba „*valami rendszereset*”. „*Nem tudom, tényleg nem tudom*”, jegyezte föl akkor a PRÓBATÁRCA elejére a Mészöly Miklóstól kölcsönzött mondatot – 1993 augusztusára pedig megjelent hatvanhat írás, a kéthetenkénti négy flekk rovata megtelt, így már „*legalább tőve van*”.

Ezzel a szerző nemcsak a '90-től számított folytonosságra utal, hanem a '89 előtti éveivel is összekapcsolja olvasót. Előző könyve ugyanis (a mostanilag megegyező borítópográfiájú és ugyancsak a *Jelenkornál* megjelent SZÓDALOVAGLÁS című versgyűjtemény) a hátapon ugyanazzal a Mészöly-idézzel végződik, mint amellyel majd az új kötet elkezdődik. A – *mintamondatok nulla* – alcímet viselő SZÓDALOVAGLÁS-tól való búcsújában Parti Nagy szkeptikusan tekint előre: „...*a valódi mintamondatok, az »egy« és talán a többi nem más, mint felcímkézett, üres dosszé. A tevésszerű formája és kerete...*” A „*sedobok*” újságrovatává lett tehát a tevésszerű ez a forma- és keretdosszéja, s így ez a könyv volna a „*mintamondatok egy*”? Vagy a hatvanhat, a kilencven-kilencvenhárom, avagy a hatvanhatszor (mondjuk) száz-harmincszázötven, uszke kilencezer mintamondat?

Könyve elején, illetve a „*fülön*” Parti Nagy azt is elmeséli, hogy egy Truffaut-filmjelenet nyomán miként született meg a cím: „*Hanem lennének-e benne dobok? Nem... dobok, azok nincsenek. És trombiták? ...hát, az igazat megvallva, trombiták se. Akkor, kedves Louis, legyen a címe Se dobok, se trombiták!*” (George Farkuhar [1677–1707] ir származású angol író drámájának DOBOK ÉS TROMBITÁK a címe; a francia nyelvben „elmenni dob és trombita nélkül”: titokban, zajtalanul, búcsú nélkül távozni.) A kötet alcíme pedig (– *magyar napló, '90-'93* –) ugyanúgy jelzi a szövegek eredeti megjelenésének helyét és idejét, mint ahogy utal egy műfajra, valamint – csupa kisbetűivel és gondolatjelével – a SZÓDALOVAGLÁS alcímére is.

Hogy Parti Nagy három éven keresztül, ha esett, ha fűjt, határidőre megírta soros tárcáját, hogy dacolt a teljesíthetlenség és a rutinba való beleszürkülés veszélyével – ha csak ennyi volna az érdem, akkor is kalapot kellene emelni vállalkozása előtt, mert a prózairásnak talán a legnehezebb formáját űzte sikerrel ennyi időn át. Ha nem tudnánk el-

képzelné, mit jelent ez – ő nem szégyelli bevallani (vállalva még az önsajnáltatás vádját is): rettenetes félelmet, rémsületet. Könyve azt is tanúsítja, hogy itt bizony a penzum művésztette emelésének nem a magától értetődő, derűs önbizalma támad fel szüntelenül, a szerző be kell hogy ismerje, számára „*sétálni és időre menni valahova: nem ugyanaz*”, s hiába hogy csakis ő maga volt az, aki e munkafeltételt önmagának megszabta; s hiába irt perze mindíg azt, amit ő akart, ami jólesett neki, „*de jólesnem, aztsinálnom muszáj volt, elvállaltam magamtól*” – és „*muszájhat-e szabadni*” vajon? Szabadja válogatja, felelhetnének – de vizsgáljuk meg, miféle könyv született meg ebből!

Vegyestál

„... *mi a fölfújlt izémet főztek,
nem lehet mindennap mannaszós*” (24. o.)

Némiképp heterogén könyvet kaptunk, kezdjük talán ezzel. A „*sedobok*” írásai ugyanis sem nem egy műfajúak, sem nem azonos szerepűek, és nem is „egyenrangúak” – ha ez utóbbin a megmunkálás „művészi igényességét” értenénk. Hogy egy író, amellet, hogy a nagybetűs Ércnél Maradóbb Művekben próbál részesedéshez jutni, az alkalmi megszólalások korlátolt felelősségű társaságait is jegyezze – nem szokatlan jelenség. Újságcikket, tárcát, publicisztikát vagy „saját rovatot” a legnagyobbak is irtak – és nemcsak a legnagyobbakat adták ki aztán könyv alakban is (Szerencsére a legjobbak is összegyűjtik a magukéit – kortársaink közül gondoljunk csak Esterházyra.) De a szerzők a legritkább esetben keverik az „alkalmiakat” – „írói írásaik” közé, közös könyvbe.

Parti Nagy ezt teszi. Az ő hatvanhat szövegének legnagyobb része „írói irodalom”, próza – nem pusztán szellemesen értekező szélgjegyzet a futó napok margójára, noha ilyesféléből is van a „*sedobokban*” néhány. S bár minden írása alkalomról alkalomra, leadásról leadásra született, legtöbbször mégsem csak aktualitáshoz kötött, helyi értékkel bír (ezek is lehetnek egyébként magas, sőt maradandó értékek), hanem a „*hic et nunc*”-on, kötéseken túli, a prózairodalom jeles tel-

jesítményeivel közös mezőben megmutatkozó értéke van itt a szövegek legnagyobb részének.

Felmerülhet akkor a kérdés, hogy miért e műfaji (fajsúly-, valamint stilusheterogén) vegyestál? Ennek, úgy vélem, csak a felületi magyarázata az, hogy ezek az írások eleve is közös sorozatcím alatt jelentek meg. A szerző ettől még nyugodtan kihagyhatta volna például az aktuál- (kultúr-) politikai tárgyú, „állampolgárilag írói” megszólalásait vagy az alkalmi megemlékezéseit, továbbá tehetett volna néhány lépést a rovatról a könyv felé, vagyis megszabadulhatott volna egyrészt a rovatba való írásról magáról szóló szövegrészekről, másrészt azokról a tárcáktól, amelyeket már-már pánikba esve, nehezen, vagy futva, épp hogy időre irt meg (még ha ez sehol nem zavaró is), s esetleg újraindította volna a kevésbé sikerülteket. Ha szigorúbban szelektál, és fölborítja az eredeti időrendet is (amit szintén megtehetett volna, hiszen az ő tárcái jóval kevésbé kötődnek a dátumokhoz, a „közérdeklődésünk” foglalkoztató, többé-kevésbé politikai természetű aktualitásokhoz, mint például Esterházy '88-'90-es elefántcsonttorony-darabjai), ha átír, kibont, hozzáír és kikerekít, ahogy – '92. január 9-i tárcája tanúsága szerint – eredetileg maga is tervezte, most lehetne egy ciklusokba osztható, egységesebb, kevesebb kétségről árulkodó – és bizonyos szempontból alacsonyabb hibaszázalékú könyv.

Ám Parti Nagy Lajos – erre is utal az utolsó tárcában – tudatosan nem választotta végül ezeket az utakat. Egyrészt gondolhatta azt, hogy értéke lehet önmagában annak is, ha éppen ezt a dátumhoz kötött, rendszeres írást magát hiven dokumentálja a könyvben, s ha már nem szedte izekre a motívumokat, és nem irt belőlük vadonatújat – egy kicsit csalás, egy kicsit nagyképűség is lett volna, ha látszólag a sorozatot közli, de válogatottan, meg-megritkítva és átírva. Másrészt pedig úgy tűnik, a mindenkori probléma, a tollhegyre vett gondolat, motívum kéziratpapíron beteljesedő sorsa s az írásnak mint műveletnek a gondja sokszor jobban izgatta őt, mint a „*nyerseléseket*” lekerekítő formai csiszolás. S miért ne beszélhetne a kétségeiről, írói szerepében is miért ne mutatkozhatna szorongónak, dolgahalogatónak, „*eredendő lusta-*

sága" ellen hadakozónak, nem késznek? Miért kellene úgy tennie, mintha könyvének világos, tudatosan megkomponált szerkezete volna, trendje, amelyet már 1990-ben éppen így látott meg átívelni 1993-ba? Miért kéne letagadnia, hogy két hétről két hétre úgy ült oda a maga választotta gályapadra, hogy ugyan evezni tudott, de hogy merre megy a hajó, az önmaga számára is rejtély volt – akár dűskált éppen a témában, szóban, akár pedig kétségbeesetten, fuldokolva kapkodott szó-oxigén, mondat-levegő után, és esetleges, a papíron épp ilyen nyomot hagyó karcsapásokat, csuklógyakorlatokat végzett, s néha már azt sem tudta, evez-e vagy úszik? S miért kellene pedánsan különválasztania műnemeket és stílusokat, s miért ne írhatna öszvérformákban, műfajkeverve, asszociálva és töredékekben is akár?

Alkotáslélektani előzmények

„Illenek, gondolom el, most már valami magvasat gondolnom a költészetről...” (31. o.)

Az előbbieket olyan kérdések, amik nem a „sedobok”-ban vetődnek föl először. A Keresztury Tibornak adott FÉLTERPESZBEN című levélinterjújában (Alföld, 1990/5.) második verseskötetéről, az 1986-os CSUKLÓGYAKORLAT-ról Parti Nagy azt írja, hogy miközben ez annak a szakmai mutatója volt, hogy ő a „széthullást, töredékességet” megkísérelje „formába fogni, fölpolírozni a verset a paródiáig” – eközben tudta, hogy mestersége önmagában nem képes az életet „föl-, el- és megoldani”, tudta, hogy az „íronia iróniája” gondosan elfedi az „érvénytelenülést” (hogy „semmisülöben vagyok”), s ha valamennyire föl is tárja „szakadt és töredékes anyagát”, nem kényszerít a vele való szembenézésre „a maga nyers és eleven mivoltában”. „Tudtam, de óvakodtam tudatni – folytatja –, hogy minden lekerekítettség, gömböly, befejezettség csak nosztalgia, szép illúzió, hogy a ragyogó ezüstpapírban csak szögek, szorongás, szálkás facsokoládé. Ekkor és eközben képződött meg egy nyíll, vállalt fragmentórium kódos terve, szükségszerű ideája” – s ebből lett a SZÓDALOVAGLÁS, ez a lírai „töredékgyűjtemény”, amely félbőröndnyi, három padlónégyzetméternyi cédulából „pasziánsz, szövegdominó” révén állt össze.

Ám szó nincsen arról, hogy ez a töredékesség versnek-nem-elég sorok esetlegesen ömlesztett, bármiféle jelentést csak blöffölő garmadája volna – egy marék zacskóalja nápolyitörmelék. Parti Nagy tudja, hogy a töredezettségnek, a soha nem késznek és a kétségeknek a mégoly őszinte bevallása, a velük való önironikus játék sem ad igazoló felmentést semmiféle minőségromlásra, léha komolytalanságra, olcsó játéokra, félrefogott hangra. Az ő fragmentórium a tudatos műforma, nem pedig az önmagával félig-meddig megcsinálást kialakuló szerző versdarabjai. A SZÓDALOVAGLÁS több, mint kísérlet a versformával, a költői nyelvvel (és mások sorával) való groteszk játékra, föllazításra és összerakásra, hanem töredékessége és heterogenitása ellenére is teljesnek, élőnek és belakhatónak bizonyuló költői univerzum. Benne – hogy csak egy szálát emeljek ki – az egyszerre bravúrosan és anyanyelvi természetességgel megszólaló irónia egyrészt a hiábavalóság keserűségébe és az életigenlésbe egyaránt belerántó fergeteges humorával, nyelverteremtésének szabadságával nyűgöz le, másrészt szeretet- és részvételi tapintatával, fegyelmezettségével, komolyságával és irgalmával rendit meg. Így lesz ez a könyv viszonyítási ponttá – a magyar költészetben is és a szerző műveinek sorában is, megkönnyítve a „sedobok” „helyzetének” megfejtését. Hiszen mindaz, amit a fragmentáltságról, a groteszk-ről, a nyelverteretésről, a szabadságról, a szigorúságról vagy az együttérzésről elmondunk és idéztünk, az a „sedobok” tárcaprózáira is igaz.

Valami azonban mintha alkotáslélektani újdonság volna Parti Nagy Lajos 1989-et követő korszakában. Az az inkább halasztást és (a kritikáirástól eltekintve) hallgatást választó, kételkedő önkorlátozás, ami azelőtt majd' húsz éven át szűkmarkú, ám annál igényesebb szigorúsággal engedett meg számára két karcsú kötetnyi verset, majd kiérlelte végül az összefoglalást – a SZÓDALOVAGLÁS-t követően szinte egy csapásra megszűnt. Műfajhatárok nyíltak ki előtte – a kinyílás „alapegysége”, ahogy a levélinterjúban írja, „a mondat lenne, a próza-mondat, ha nem épp e műnemváltást akarnám kikerülni, ha lehet (alighanem nem lehet), a következő talán rövidtörténetekből állna, kismovellékből, s befejzné a sort valami regénysze-

rű, mondhatnám regény”. Prózaverseket és kisprózákat kezdett valóban írni, megírta A TEST ANGYALA című szerelmesfüzet-„dilettát”, ebből támadt és valósult meg az IBUSÁR című rádiójáték, majd szindarab ötlete, írt további verseket és kritikákat, szerkesztette pályatársai köteteit, megírta A HULLÁMZÓ BALATON és a WALDTROCKENKAMMERI ÁTIRATOK című elbeszéléseit, valamint nagy önkiterítő tanulmányát-levélintertijút – és közben a „sedobok” tárcát, mindezt alig több mint három év alatt.

Korunk a lenyomaton, a lenyomat korunkon

„... pártállott s most köhalom...” (49. o.)

Hogy hol és mikor élhet-alkothat az író, aki e sorozatot jegyzi, az jelentkezéseinek többségéből dátum nélkül is kiderül, hisz – ahogy gyakorta nevezi – a „tényigazság” letagadhatatlan kortársa napjainak, a „való világ” nemcsak „beszüremlik”, de irnivalóul is szolgál. Mindebből vegyük először – bocsánat a kifejezésért – a politikát!

Parti Nagyt nem hozza lázba az a lehetőség, hogy amikor akarja, nyilvánosan is megmondhatja a mindenkori „ezeknek” (és bárkinek), hogy ő miként látja. (Ő Esterháznál is kevésbé látszik majdan sajnálni azt, ha – megváltozván a világ – a közéleti kedélyek lecsillapodtával netán a nyugodt szívvvel unható politikum kora köszöntene ránk, és őnekik zavartalan békében kéne irniuk, és csupa szépirodalmat.) Min múltatott akkor mégis, hogy amikor Parti Nagy soron következő szövegének kezdett épp neki, nem valamely gyerekkori emlékéhez nyúlt példának okáért, hanem az aktuális heti- vagy napihírhez? Úgy látszik, jobbára azon, hogy az utóbbi (a hír) által kiváltott fölhorgadás túllépte-e azt a küszöbértéket, hogy aznapra töröljön bármiféle előbbi típusú munkatervet.

1991. augusztus 19-én hallja a krónikában, hogy „úgy buktatták meg a szomszédos nagyhatalom első emberét, mint egy latin-amerikai főhadnagyot”, s minthogy neki meg éppen írnia kell, nem képes mást tenni (mert ez telepszik rá lerázhatatlanul), mint hogy dokumentálja, mit is érez: Néhány percig nyers félelmet, rettegést, ami „végül borzongássá foszlik, a hír-

fogyasztó kibic rutinjává, majdcsakleszvalahogygyá”. Magunk is valahogy így lehetünk ezzel, de elfelejtettük már, ezért fontos, hogy valaki így örökítse meg: „...én akkor vegetatíve féltem”. (Pedig négy tárcával korábban éppen az orosz csapatok hazavonulásáról emlékezett meg.)

A hazai politikai viszonyok többször is megihletik; mindjárt a harmadik írásának ezért ('90. október 7.) az ALALIA címet adja („gör. orv. a beszélőképességnek, a tagolt beszéd képességének elvesztése”), '91. június 9-én pedig egy „a népnek” szóló s az ügynökkérdés tárgyában értekező, az érvelés abszurd diszkrpanciától hemzseggő, egyébiránt pedig penetráns stílusú és nyelvezetű felhívást ad közre, melynek feladója – ugyancsak „a nép”. '92. január 9-én egy századforduló hangulatú történet fölrajzolásához kezdene, ám a következő bekezdésbe valami más helyett ezt írja: „Közérzetem jobbára rossz” – például mert nincsen számára hely, úgymond, a nagykörúton kívül, ahol állítólag (a miniszterelnök szerint) senkit nem érdekel az, ami őt mégis – egyébként pedig „kardkikardként vicсорog a szekértáborok fogainak fehérje”. Az Írók Boltja (a legjobb könyvesbolt) fennmaradása érdekében úgy érzi, „civil kötelessége” szót emelni, csakúgy, mint '92. januárjában protestálni a rádióért, amit „az uralkodó rezsim hosszas és fogcsikorgató babaruházás (demokrácia) után... anektált”.

Ezek a tárcák aktualitásuk és a nekik szánt szerepből fakadó érvelő, felháborodott vagy keserű vagy apatikus hangjuk-nyelvük miatt is nyilván a kötet leginkább publicisztikus, legromlandóbb darabjai. De talán épp ezek azok az írások, amelyek nemcsak magukon viselik a nyomát a kornak, hanem megfordítva, némi kitapintható lenyomatot is hagynak korunkon: jól beszélt, aki helyettünk is beszélt, és talán megváltozik valami – egy kicsit általa is.

Noha a szerző e „politizáló publicisztikáit” is átutítja saját képzettársítási és nyelvi szabadságával – találunk a könyvben két különösen az ő hangjára valló, remek politikai szatírást is. Mindkettő állatmese, s mindkettőnek a főszereplője afféle „farkasmosolyú” típus, olyan, aki megmondaná, „hogya ki volna a nép, nem az, hogy szó szerint vagy listázás, de hogy ki mégis, pontosan. Meg hogy ki nem”. A MINDENT

AZ ERDÉRT című abszurd erdei razziaportya hőse egy Tashuba nevű nyúl, aki hajlamos másnak „a pofájába érvelni” a „szolgálatjával” („*Na de várjál te csak, Nemulasch – üvölti ki a gangra*”, és dzsipjébe pattan, hogy átmentő, bomlasztó, csúsztató elefántot lőjön), az EGY TÉLI NAP-ban pedig a szerző álmában nagyra nőtt macska jelenik meg, aki azt panaszolja, hogy ő „*már minden nyikhaj szürkegér céltáblája lesz*”, pedig ő „*ha odaszó, akkor baj lesz, s ha baj lesz: muszájn odacsapjon*”, ne üldözzék tehát, s ne ingereljék az egerek futkosással és idegeskedéssel, mert az édesíti a húst, és ő „*nem áll jól magáért genetikusán*”. Mindkét novella Karinthyra, Örkényre vagy Bajor Andorra emlékeztetően éles és nevetető szatira, miközben elkerüli a túlazonosító aktualizálás csapdáját.

Szociológiailag annál pontosabb és a fentieknél sokkal szomorúbb írás viszont A SZEMETELŐ ESŐBEN című ('92. március 17.), amely egy öreg tüntetőről szól, aki „*áll élete levert veséjével*” az esőben sokadmagával a televízió épülete előtt, és üvölt, gyűlöl, s nemcsak azt olvassuk, amit ordít, hanem azt is, amire gondol, amire emlékszik. Megrendítő szöveg – és egy csepp harag sincs benne a gyűlölködő iránt, hanem ilyen mondatok: „*Csorog az arcán az eső, és összekever mindent. Csorog mindenért. A börtönért... Hogy meghalt az asszony, azért. Hogy rossz a szív, azért. Vizesedik. Az ötezer-hatszáz forintért. Csak. Hogy méltatlanul és vakond módra... Áll a papundeqli táblájával, és sír a gyűlöletről, nincs már tárgya, iránya, folyik a szél a szeméből összevissza, remeg a csöpp az orrán.*”

Szortírozási kísérlet

„Egyszer készített bogárgyűjteményt, megfogta, pohárkában meghalasztotta, itatásban lepréste, föltárgasztotta s aláírta: »lepkéske«, »pókocska«, »legyecské«. »Suáb.«” (179. o.)

Nincs annak könnyű dolga, aki e keletkezési sorrendben közreadott írásokat valami csoportosító rekeszekbe szeretné rakosgatni.

Ha a már elkezdett válogatást folytatnánk, akkor ki kéne szemelgetnünk néhány „alkalmit” és „egyebet” – mint a költészetnap gondolatokat, a bennük megidézett költőkkel és a SZÓDALOVAGLÁS 193. versére rimelő metaforával („*Dichtung, örökösen kumulálódó teafü...*”

Úsznak a kannaezust felhők a szmogon, ott ülnek fönt és lógtatják a fillerüket Babitsék, szelíd horgászat...”); kiemelhetnénk az EGY ŐSZI LEVÉLRE című Petri-vers nyomán született poétikus tárcát, a COPYRIGHT című tervezetet arról, hogy a szerző leszokik a dohányzásról, és erről ír majd könyvet; valamint a sorozatot írástechnikailag is lezáró utolsó darabot Volna egy máshová nehezen besorolható, bravúros, gyilkos tévékritika (A NINVEI JÁRAT), amely igen vakmerő ötlettel úgy mutat rá egy utazási reklám és a babitsi JÓNÁS KÖNYVE összepárosztatásának hihetetlen alantasságára egy friss produkcióban („*melynek léccét olyan magasra tették az alkotók, amilyen mélyen csak lehet szántani*”), hogy közben Parti Nagy maga lerontott, torzított, képzavaros nyelven beszél. Végül pedig volnának a szintén alkalmi írások élő és holt pályatársakról: Csorba Győzőről verseskötetének és Esterházyról AZ ELEFÁNTCSONTTORONYBÓL megjelenésének alkalmából (utóbbi rovat-összehasonlító önreflexió is egyben) – valamint az Ottlik halálakor írt szöveg a kinyitott ISKOLA fölött a fohászokodó, nehéz órákról. S itt szólhatok a legmegrázóbb „évforduló tárcáról”, amit valaha is olvastam (kései nekrológnak készült, de novella lett belőle), és ez A SZEDERKÉNYI UTCA (Vesztítettünk volna tehát azzal, ha a szerző összes alkalmi írását kihagyja kötetből.)

A többi – durván ötven – írás már mind széppróza (rövidnovellák, „novellásodó” szövegek és egyéb ehhez hasonlók). Körülbelül felerészben találunk köztük olyanokat, amelyeknek egyenként homogén a témájuk (vagy legalább hozzávetőlegesen az), s egybefüggő történetük van. Közülük kettő és egy fél novella a századelőn, egy pedig a múlt század közepén játszódik – ezek a kor írásmódjának túlimitálásával és a korabeli dilettáns tollforgatók éktelen képzavaraival, giccses mondataival stílusgyakorlatnak, paródiának is pazar szövegek – mint életképek, történetek vagy elbeszélői montázsok pedig nagyobb ivű prózai mű ígéretes darabjainak is tűnhetnek. (Hogy ez a világ mennyire foglalkoztatja Parti Nagyot, s hogy nála a szent dilettáns vonzalma az említett írásmódhoz mennyire időtlen, ezt az is bizonyítja, hogy A FÜRDŐZŐ LEÁNY bizonyos bekezdéseit az IBUSÁR című, manapság játszódó darab naiv szerzőnjének mondataiként látjuk viszont.)

Az állatmesékkel együtt (ha jól számolom) hét elbeszélés épül mesei, szürrealis vagy abszurd elemekre – ilyen például a Szende nevű törpe által újrafogalmazott, frenetikus humorú „Hóf Egérke”-történet vagy a BILLER című novella – a csikkekből való dohánykifejtés háziiparát űző alkoholista házaspárról –, ez a rejtélyes rémdrámalátomás. Ugyancsak horrort sejtet a LIBABÓR PUPPENTALBAN, amit a szerző álrealista (NDK–magyar?) topográfiajú környezetbe, paramilitáris üzemi mikrovilágba helyez. Itt vész nyoma egy doktor-asszisztensnőnek, amivel kapcsolatban mind az üzemi orvos tébolyult viselkedése (a tónál megkergette egy „*pecsenyefőtt sellő, hájas vízi-öz*”), mind a szakácsnő vallomása (misperint „*vörös tarbórt*” észlelt volna a szobában), mind pedig a kézilány esküdjözése, hogy „*egy nagyon nagy egeret*” látott szaladni a tó felé – igen gyanús körülmények. Végül a szakácsnő sikoltva fedezi fel, hogy egész éjjel lezárva forrt a hatos űst – ám a nyomozók nem találnak benne semmit. „*Habos, nehéz vizet, semmi mást.*” A történetmondó és elhallgató fantázia, a lélek, az idegek és a nyelv borzongató játéka ez – a legdrasztikusabb szélsőségek között, e tenyéryni helyen.

Az „egybe-történetet” elmondó többi novella (mondjuk tizenhét) idő, hely és illetőség szerint: „mai magyar” (egy az 1950-es években selyemgyárban játszódó történet kivételével) – s ezek közül tíz egyetlen hőst állít portrészzerűen a középpontba, akiket leginkább az jellemez, ahogyan beszélnek.

A kisprózák másik felét kitevő kb. huszonegy írás (s ezzel az utolsó, ám legnagyobb fiókot is telerakjuk) más szerkezetű: összetettek, asszociálók, történetdarabok és hangulatok közt kapcsolatot keresők s önmagukat inkább a nyelv, az emlék és a képzelet játékaire rábízó szövegek – a rövidfilm montázstechnikájára vagy a költői képpalkotásokra emlékeztetően, feszesre vágva.

Tartós motívumok

„*S folvesznek ott lent mindenféle alakzatokat. Főleg bolcs és valószerűtlen halakét...*” (184. o.)

Egyre furcsálkodunk és rosszat sejtünk egy asszonynak az ŰMK-ban elmesélt történetét olvasva (amit nem egyenesen ő ad elő, ha-

nem azt az író mondja föl neki újra: „*Hogy érti az ügyvédő, hogy »előzmény«, kérdi Ön az uemkában...*”), ahogy a férjének, Gyékényesinek a vizzel, a fürdőssel kapcsolatos mind meglepőbb szokásait sorolja, míg nem a „*nyomavészése*” előtti este már „*tátogás*” volt a férj nyakán, reggelre pedig csak a ruhái maradtak a fürdőszobában. „*...de hát mért pont azzá, doktornő, hát nem inkább repülni akarna halálában az ember?*” – kérdezi a novella végén Gyékényesiné, és végre megértjük: Gyékényesi halálában hallá változott.

Ha a hal ősi motívumának ábrázolása, mint mondják, embert is jelenthet, akkor Gyékényesi ösztönös, monomániás törekvése, testének edzése, szívós adaptálása (megtanul úszni, alámerülési gyakorlatokat végez a kádban, a sikosat bírja már csak elviselni a testén, hogy végül kopolyúrést nyisson magán) – ez nem az „emberé” való újratemtődésének, halálon túli önmegváltásának volna-e az allegóriája, amire készülvén Gyékényesi már „odaáttra” rendelne magának uszodajegyeket előre? Talán ez az elbeszélés lenne az egyik – a teljes életművet átívelő – szimbólumrendszernek, a vízről és a halról szóló jelképtörténeteknek és képzettársításoknak a betetőzése?

Ha visszalépünk a szerző életének és műveinek időtengelyén – az írásokból kiolvasható ezeknek a motívumoknak az élettörténeti gyökere is. Parti Nagy többször beszél az uszálykormányos nagyapáról (aki a Dunán élte le aktív életét), a halászatról, a halakról – és egyáltalán a vizekről. Már a legelső tárcában ott, a tolnai Dunában áll mindig a vízben a rongyszőnyeget mosó nagyanya, amikor a kiskorú összevazazza a mackónadrágját. De az első kora gyermekkori élmény felidézése is egy nyári, vízparti dagonyázáshoz kapcsolódik. (A „*kreatív óvodás*” ül a vizes homokban, s mint „*kiscsoportos úristen*” kétfélet teremt, egyrészt a csurgó homokból megmintazza a vidéket, a világot, másrészt nyelvet alkot – korán kezdi –, neveket szór a Balaton-felvidékre: „*Talán! Dörög zalahaláp: magyarpolány vigánt kapolcs, baláca...*”) Az uszályos-halász családi hagyományból ered a költözési könyvrakosgatás hal-könyv metaforája is: „*...ősi, agyongyakorolt mozdulatok... szortírozás, villogó borítók. Arany-összes, compó, szurrealizmus, Artaud, kárász, Csáth, csuka, ponty, Kassák, keszeg, Eötvös, harcra, Varázshegy, megint com-*

pó...” Erről eszünkbe juthat a *Jelenkor* 1992. szeptemberi *halszáma*, ebben szerzőnk HAL ÉJJI ÉNEKE címmel egy Weöres Sándor-i mércével mérhető, és Morgenstern hasonló című versének ritmusában irt bravúros költeményt ad közre, amely ritmikusan hullámszik, és strófáinak – kiszélesedő-elkeskenyedő sorai-val – halalakja van.

Az ANGYALSTOP című első kötet ELÉGIA című versében a tengerben ringó, döglött halak metaforája elvetelt írások példáz: „*fehér hasukkal fölfelé / papírjaim*” (vö.: „*betelik ez a locska nyár nehány / vízhullámmá felpuffadt szonettel*” – SZÓDALOVLÁGÁS, 192 vers), feltűnik Hemingway csontváz-hala, másutt „*a bálnabuszok hörpölik egyre a sok kis / vasárnapi Jónást*”, s üzenet szól, „*...a repülőhalaknak / visszaszűhanni veszélyes... / cápvészély*”. Innen máris AZ ERACLEA DI MARE-I CÁPA című „*sedobok*”-tárcára ugorhatunk tovább, amit szürrealista Hány Jánosként mesél el a szerző, és amely egyrészt a Giuseppének, a turistalátványosságként tréleréről mutogatott beszélő cápának a bizzar története, másrészt a fél Európán keresztül vontatott Kaposváry nevű vándorbálna szomorú esete („*eleven húsából álltak ki a kerekék... pótlás pótlást ért a testén, gipsz, traktorbel-ső, vízuveg és búmenen... Nem győzték klórozni belül, döggkü és uzodaszag*”). (Összevethető a SZÓDALOVLÁGÁS 49. versével: „*az égben minden este bálnagyár / flüter hasán és horzsalék / varrat szegecs / lefejtve szíját és tejét / sólétedelt*”).

E hangulatok és szagok valamelyest átszűrődnek A SZÍNTÉVESZTŐ ZÖLDJE című írásba is, amely úszással kezdődik („*csipett a klór... vegyszerszagúan ulók le az aszalomhoz, mint a felcserek*”), de uszoda van a BUDA, HALAKSEJTELEM-ben is, ahol megjelenik a HALOTTI BESZÉD hőse, Gyékényesi, „*ki társadalmi értelemben hallá vált szeptember elején*”, s ezzel be is zárulhat ez a szabadon választott motivumköltési kör.

Tehetnénk egy december végi sétát is, elindulhatnánk a CSUKLÓGYAKORLAT PONTY című versétől, amelyben „*jaj cica karácsony van / mennyél ki egy pillanat / eléggé herótom van / agyoncsapom a halat*” – a „*jaj cica*”-ciklus többi karácsonyi versén át visszajutnánk az ANGYALSTOP BETLEHEMI KASSZÁ-jának keserű számvetéséig, onnan a GYANTAFORGÁCS című tárca gyerekkori emlékekből asszociált karácsonyi-alkalmijáig, amely a következő év de-

cemberében találja meg önnön folytatását ANGYAL ÉS VONÓHOROG címmel, valamint a rákövetkező írásban, amikor egy karácsonyfa-termesztőnél teszünk látogatást. Kalandunkat a BUIÉK-TOURS nevettedően szomorú történetével fejezhetnénk be, amely Rásó Dezső Buiék ötletes vállalkozását beszéli el, midőn kéményseprőként a Tancoly Kucu művésznevű, hátiperselyt viselő, élő malaccal köszöntötte az újévet a pesti belvárosban busás adományok reményében, ám rajtavesztett.

De felfedezhetnénk egészen más tematikájú motívumkincshez való vonzalomnak is a vissza-visszatérő példáit. Talán a RÁRÓ EVANGÉLIUMA című (egy ló virsligyári Golgotáját megéneklő) egészen korai versből eredeztethető az a – minek is nevezzem? – élelmszeripari lírai vonulat, amely a mai napig eltart – kiváltképp a húsipari (valóságos és kép-zelt) termékek mézárszéki, piaci hentesstan-di világában találva ellenállhatatlanul érzéki ihletésre. A már említett LIBABŐR PUPPENTALBAN is ezt a miliót hozza, de ez motiválja A HULLÁMZÓ BALATON című novella – egy a zabálás versenysportjában kiöregedett bajnokról szóló – történeteit, ez szövi át a VADHUSS pincérmonológját, és ez löki mellbe az olvasót a KIS BRUTÁLIÁK című tárcának már a kezdő mondataiban: „*Tudja, nem tudom, mért az jut az eszembe elsőre mindig, hogy nutriakolbász. Tényleg nem tudom. Meg mért az, hogy háromszor is piros a vágóhídi hajnal*” (Ne higgyük azonban, hogy az illetén „brutalitásnak” nincs meg a maga lírája. Ez a monológmondó így mesél a feleségéről: „*Konyhalány volt a Serneválnál, kalanderes főzőedény-mosogató... a hajában hozott haza minden szajrét, a különféle illatokat. Álltunk összeborulva a konyhaasztal fölött... Csak belefürtam a fejem, és vacsoráztam.*”) De ugyanő beszél – ugyanez édesben – egy cukrászüzemről, ahol leégett hat tonna krémes, bezárva, lefojtva izzott, „*mint a Csernobil*”, de a szagából egy életre meg lehetett „*cukrászdázni*”.

A szerzőnek azok az érzéki realitást abszurdá „túltömő” eljárásai ezek, amikor a „*túlformált forma önmaga groteszkje*” lesz egyben, ahogy a levélinterjú fogalmazza: „*...az illó anyag, melytől a kenyér oly jó illatú, töményen, nagy mennyiségben elviselhetetlenül bűdös*”.

„*Vérsajt van, aranyom?*” – hangzik el a kérdés az egyik tárcanovellában. „*Nincsen, né-*

*nikém, előbb vüte el az utolsót az a smicikendős kol-
légája.”* Legyen ez átvezetés a „tényigazba”,
Parti Nagy novelláinak „mai magyar” szocio-
logikumába!

Kis reáliák

*„Ajtatos manó, maga is rá foghat még szokni
a kukázásra, hallja?” (84. o.)*

*„Ez az irodalom, ezen a tájon, ha fejre áll is, rea-
lista”* – írja Parti Nagy Lajos a LASU VEGASU
című tárcában – mert *„ami egy másik világban
meglehető képtelenség, itt vetülett kép lesz, a
masszív benzingőzre vetülett kép”*. Hiszen ha
„csak leírja” az író, mit lát a határon, kelet
felől érkezve haza, órákig várva átkelésre –
az szürreális, tótágot álló ábrázolatnak tet-
szik, pedig igaz. Senki se hinné, ha nem látta,
hogy a bodega-buffet elfűrésztelt Ikarusban
üzemel e bódé-Las Vegas helyen (hol *„kebab-
hús sül, szőke kóla bõfõg, flipper csilingel”*), hogy
*„a patkányok foljónnek a betomig, puha, ciccegõ
prém az árok, májkonzeru, libresse, bébéalma és
hullámpapír”*.

Ezek az idézetek a Parti Nagy-írások szá-
mos jellegzetességét demonstrálhatják, közü-
lük azonban most egy markáns vonulatról
beszéllek: a jelenkor-ábrázolásról. Rá kell jö-
jünk, nemigen olvastunk az utóbbi években
egy egész könyvnyi új szépprózát (talán csak
Tar Sándor munkái jelentenek kivételt),
amelyben ekkora súlya lenne valóságos min-
dennapjaink ezernyi jelenségének, törté-
netének és alakjának – mint ahogy ez éppen
e költõ elsõ prózakötetében tapasztalható.

Aki elolvassa például a FROCSKÓS címû,
döbbenetes erejû (s egyébként szokatlanul
„klasszikus párbeszédese”) elbeszélést a metrõ-
ban-aluljáróban megismert, elnyomorodás-
ban, szeretetlenségben, családi drámákban
elnyúzott, sunyin agresszív kislányról – az mai
világunk egy nagyon is kiterjedt rétegébõl
kap éles, kinagyított metszetet. Hasonló ráis-
merésben (más és más figuratípusok azono-
sításában) van részünk, amikor a ZSÍRVASÁR-
NAP koleszterinméréshez sorban álló átlaghá-
zaspárjának beszélgetésébe hallgatunk bele,
vagy amikor egy butikosnõvel együtt emléke-
zünk az üzleti karrier kezdetére (akkor még
HÁTUL AZ UDVARBAN történt a „kilós” hasz-

nált ruhák bálabontása, s az iszonyú tüleke-
désben a keresztmamát agyonnyomták a
konténer peremén) – valamint amikor kol-
dulót, kukázót, lakbérhátralékost, amikor
vizszerelõt, fagyaltost, reménybeli káeftéta-
got vagy özvegy öregembert, kõrfolyosón tré-
cslõ néniket jelenít meg a szerzõ, avagy csak
néhány kontúrvonallal skicceli fel õket.

Ez az ábrázolás azonban nemhogy nem
sültrealista, de még csak nem is közvetlenül
valóság-hû – a szónak a számon kérhetõ hû-
ségértelmében. S nem amiatt kell ezt monda-
nunk, mert Parti Nagy (ez látszik) nem is
(úgy) gyújt anyagot, mint ahogy az valaha
egy virtigli realistához illett (tanulmányúton,
noteszbe), vagy ahogy aztán a tényirodalmár-
nak, szociográfusnak dukált (magnóra), s
persze a legkevésbé sem valamiféle szöveg-
formálási balfogások miatt kellene inkább át-
tétéles realizmusnak vagy pszeudo-valóság-
hűségnek nevezni az õ novelláiban feltáruló
„tényigazságot”. Hanem azért, mert többnyire
– egy kissé vagy alaposan – elemeli a ta-
lajtól, ábrázolván, az alakjait, megcsavarja
történeteiket, és (a nagyon is fölismerhetõ
hozott anyag felhasználásával ugyan, de) új-
rakomponálja nyelvüket, beszédüket.

Kivétel e tekintetben is akad. A DRÓTESÕ
AZ OPERÁNÁL esetében például Kertész Imre
vagy Nádas Péter leírásaira emlékeztetõ, ag-
gályos pontosságra törekvéssel, néhány má-
sodperc történéseinek hosszú körmondatok-
ban való, analízáló föltárásával jut el addig
(õ, az író), amíg megérti (õ, a szereplõ), hogy
az a nõ, aki egy kéréssel fordult hozzá, s aki,
ahogy mondani szokták, „pedig nem is úgy
nézett ki”, mit is mond már harmadszor, s
kinjában már szótagolva: *„kol-du-lok... drága
uram, de facto koldulok”*. Be kell hogy lássuk,
erre az esetre ez (a „saját” elbeszélõi modor-
nak szinte a fölfüggesztése) volt a helyes for-
mai megoldás (írõilag), ahogy semmire nem
volt megoldás, amikor a pénz átnyújtását kö-
vetõen mindketten elfutottak a helyszínról
(emberileg). (Ugyanennek a „hiába vagyok
ártatlan, úgyse vagyok az” jellegû szegény-
nek, fájdalomnak, részvétnek vagy döbbenet-
nek más esetekben is hangszinváltás, szokat-
lanul kendõzetlen és megrendítõen stilizátlan
beszéd a velejárója: FROCSKÓS, A SZEDER-
KÉNYI UTCA, A SZEMETELÕ ESÕBEN, GERBERA-
METRÓ.)

Ám a tárcanovellahősként megjelenők a legtöbb esetben nem valódiról lekopirozott alakok – ez különösen az egyszereplős írásokban látszik meg könnyen, ahol módunk lehet egy (általunk persze hasonlóképpen csak elképzelt) „igazi” figurának a Parti Nagy-félelvel való összehasonlítására. A MINT AZ ESZKIMÓK nyúlbundás (!) kukaturkálónője például nemcsak szokatlanul közlékenyen osztja meg hivatásának gyakorlása közben kimunkált trükkjeit, hanem meglepő mélylélektani megfigyeléseit a köznapi zúzóadásokat is magán viselő s ugyanakkor poétikus képekbe sűrítő nyelven tárja fel: „*Magában is ott a hőség, ne hazudjon. Hogy tömni csak be mindent, szerezni be, lekukázni az életet... Azt viszont érzem, hogy gonoszodok. Hogy csak gonoszodok egyfolytában el... Mint a savanyú kő, úgyhogy csak vigyázzon!*” (E fejezet mottója is az ő szövege.) Az életben tapasztalhatóhoz képest „túl jó” a VADHUSS pincéjének szubkulturálisan igen karakteres dumája is (hiszen egyes-egyedül, kommentár nélkül beszél össze egy kiváló novellát), de szociológiai és pszichológiai értelemben is így, megemelve ismerjük meg jobban az efféle mentalitást (nem beszélve arról, hogy ily módon válik a viszolyogtatóan „érvelő” hablatyolás – írásművé): „...*nem a rugdosás, de van ez a puha polgári gumibot, azok akkor huss, és van mihez tartás, ha vitat és nem fizet, azért kérem el a személyt is, főleg ha ilyen gyanús vagy újmagyar, érted...*”

Szerzőnk több ízben is úgy tesz, mintha „terepre” küldték volna, nézzen körül, gyűjtsön, riportozzon alkalmi tárcához. Így indul sokszor „*munkasétlára*”, csak úgy, le az utcára, bele a sűrűjébe („*Angyalom, ha itt valaki kinyújtja a kezét, nem tudni, hogy koldul vagy az óráját nézi*”), s így látogat el a karácsonyfa-termesztőhöz is Törökbálintra. Költő szociografizál itt arról, hogy már megvolt a „szüret” („*karácsonyfatarló... mint a Mari hónalja nyáron*”), hogy mindenfelé „*disznót vágnak a hűtőládák*” („*három Gorenje ráront az ólra, s már kapja is szél az élőáru!*”), s hogy kilátogat majd a nagylány, aki „*idegenebb, mint a vízszámlás*”. Máskor falvédőtémában kell írni, így a „riport” igencsak elvarázsoltra sikerül Csók Adorjáné „*kézimunka-előnyomónál*” is, aki „*bányásznegyed szélén lakik, földszinten erősen, honnét meddőhányóra s vastelepre látni*”, s akinek sajátos hangnemben megörökített lakása, tevé-

kenysége és megnyilatkozása egyszerre érzékletes szubkultúra-leképezés – és a riport-szituáció paródiája. A KIS BRUTÁLIAK című monológ elbeszélőjénél való vendégeskedésből egy hajdani vágóhídi hűtőkocsi-kísérő egzisztencia életének, összetorlódó emlékeinek és bonyolult pszichéjének szurreális képe rajzolódik ki, e férfilelek agresszív, a legdrabálisabban hús-vérszagú és elérzékenyülten szentimentális végletei között, egy beazonosítható (vagy körülírható) társadalmi réteg – mégis soha nem volt nyelvén.

Másképpen valószerűtlen – s egyben „riportiróilag” másképpen (pszeudo-)valóság-hű – A DÍJBESZEDŐ PAKKJA című novella, amely azt a meglepő fordulatot veszi, hogy a legjobb díjbeszedőként nyilatkozni ajánlott Hamuhó Odön inkább egy rakás papírt, foglalkozási köréből eredő cetlit, megfigyelést, tanácsot nyújt az írónak, aki a továbbiakban „nem tesz mást, csak idéz”. Formailag a dokumentumszociografikus műfaj lesz így szatíra tárgya, tartalmilag azonban keserűen nevetető burleszkje ez a dijhátralékos rablók és a díjbeszedő pandúrok kilátástalan harcának, ott, ahol a nyomor mélységéhez a társadalomismeret illetén mélysége társul: „*Kollégák! Hosszú tapasztalat mondatja velem alantit!... Kifigyelni jövő-menő szokást, nyugdíjt, mikor vídám stb. ...Lábat ajtóba azonnal betenni!... Ozu. Dráva Józsefnét többszori eredménytelen rátörés után Közéztig követtem. Tanúval tudom igazolni Krémes vevését. Kérem szociális helyzetének nem helyt adni!... Koromra tekintettel kéményen áti és éjszakai rajtaütést nem vállalom.*”

Ezek a „reália”-példák az egytémájú novellákból valók, ám számtalan pillanatfelvétellel, „szociofotó”, hangkép-montázs kap helyet e könyvben, néhány sorban exponálva a szuverén írói stílus tükrében is (avagy abban annál inkább) felismerhető figurákat, jelene-teket, beszélgetéstöredékeket. A nyaraló család, a „*kanálpenge*”, „*tisztára ideg*” nő, a temetőbe metrózó özvegyember, a „*szatyorlakók*” a parkban, a szánleherdő, a falusi fagyaltosék, a ligeti árusné, a fürdő takarítónője, az „*ágybavizelő betegségű*” gyerek, Biankóéktól Ujcsakőékig mindenki, s PÉLDÁUL LAPOS ELEMÉR (és csak fel kell ütni a WESTEND, VÉRSAJT, MANNASZÓSZ című szocio- és stilbravúrt, annak négy oldalán legalább húsz kis „mai magyar” – jelenet, figura – fordul meg) – ók

mind közöttünk, velünk élnek. S most már észrevehetjük azt is, hogy kortársaink közül is ők inkább az alul levők. Elesettek és folkapaszkodók, lelki szegények és nemes lelkű nyomorgók, elnyűttek és föl-fölragyogók, durvák, sivarak és érzelmetliek, elviselhetetlenek és nélkülözhetetlenek, terhesek és terherviselők. „Demokratikus” próza Parti Nagyé – és „szociálisan érzékeny”. Azzal a hittel, hogy az egész „száz emeletes, halmozott helyzetű helyzet” összes lakójáról, ha nem lehet mást tenni, lehet szeretettel szólni.

„Paula, én itt az egész nyugdíjamat elkoldusozhatnám, szegény kiscigány, kisromán, kismagyar, Paula!”

A líra sétája a próza útján

„Édes és rugékony a tavaszi kod, s ha meg is kohogtet, bársonyát és illatát nem lehet hasonlítani. Olyan, de nem lehet.” (221. o.)

Parti Nagy (szül. 1953) költő-nemzedéktársai közül kevesen használják a kifejezés ennyire természetesen közegeként a próza nyelvét is, mint ő – az „elődök” közül például Tandorira és Tolnai Ottóra lehet e vonatkozásban gondolni –, korosztályában pedig Kukorelly Endrét említhetnénk, aki ugyancsak szinte formai-műfaji váltás és zökkenő nélkül jár ki-be a versben-prózában. Kukorelly és Parti Nagy bizonyos szempontból persze – két véglet, gondoljunk csak egyfelől a kopárságra, az ironikus elszegényítésre, a banális nyelvi roncsok közötti tétova, megrendítő szökeresésre, újra- és újraponosításra, másfelől pedig a sokszínűsége, a (hasonlóképp groteszk, de) föltilizálásra, a legkülönfélébb nyelvi elemekben (kincsekben és hulladékokban) való tobzódásra és a különműek vakmerő egyberántására – abban azonban hasonlók, hogy mindketten inkább költőként írók, amikor írók, és nem megfordítva.

Parti Nagy Lajos tehát a lírából érkezik, ezért prózájának világát (használgon fel bármely a létező világból való „témát” is) a saját költői eszközeivel nemcsak megformálja, hanem segítségükkel előbb, ott helyben meg is teremti. Így visszafelé és áttételesen fognak (ha fognak) e teremtmények emlékeztetni a

való világ teremtményeire – és nem fordítva, a valóságra hasonlító képért igyekezvén.

Mi az, amiből Parti Nagy prózai műveinek poétikai megalapozása kitűnik? Első közelítésben a válaszhoz visznek bennünket közelebb az ilyen mondatok is: „*Diónyi, kék poharakból útak pálinkát az éjszaka végén, posztók és rogyatós csizmák, és szőrszaga volt a jégnek. Piros jéggel reggeledett.*” Ez történetesen egy gyerekkori disznóvágás hajnalának felidézése, ahol az elfolyt vér pirosának és a porzsoló szőr szagának a megfagyása (!) s e jég és a virradat metonimiája a hangulati rokonság révén ránt egybe különböző érzeteket, és jeleníti meg az esemény részletezése helyett annak hajnali idejét, hidegét, szagát és színét-fényét. Nyilvánvalóan költészet ugyanebből a novellából (ELJŐ A JEGES) például ez a mondat is: „*Lovakon fuvarozzák oda a sötétséget, már délutántól, mikor még a libák is külön látszanak és a hó is külön, a sárgás, tollzsír melegük és a fejükben a sziszegő, érdes répakánál.*” Arról, hogy sötétedik éppen – novellista (hacsak, mondjuk, nem Krúdy Gyulának hívják) csak költőként ír így. Szekéren hordozhatóvá profanizálja a beesteledésnek, a világ forgásának misztériumát, pontosan megragadja közben a fehérnek a fehértől való megkülönböztethetősége utolsó és egybeolvadásuk első pillanatát, összetett szinesztéziában állítja, hogy látszik a libák melege, amely ráadásul sárgás és tollzsír (!), s végül a „*répakánál*”-csőr metaforával zár. Nem átalja a téli délután egyetlen mondatát ennyire érzékeny fölékíteni és azt ilyen vers-tömörre sűríteni – ezúttal minden tárgyiasító távolságtartás, ironikus idézőjelezés nélkül.

Érdemes összeállítani egy hevenyészett példatárat Parti Nagy lírai eszközeiből:

Jelzők: „*áttört presszósötény*”, „*legyalázott, összeroskadt papírlapok*”, „*pármázott lányboka*”, „*kreol, fókavállú nő*”, „*szijas, megposztósodott vatta*”, „*rezgő, fináncnemjártá boglya*”, „*húrideg költőnek*”.

Szinesztéziák: „*szőke és köfekete mondat*”, „*puha és kemény neszek*”, „*nyirkos, bogármászta csönd*”.

Oximoronok: „*mintha szárazon fürödne*”, „*lőtéri csönd*”, „*fogvacogató öröm*”.

Metonimiák: „*amit csak a keze lát*”, „*leégeti a falat a rohógés*”, „*a balettszag kővé válik és fluo-reszkál*”.

Hasonlatok – jelzőkkel: „*megy fel a függöny, súlyos és hajlékony, mint a meggylekvár*”;

hasonlatok minőséghatározókkal: „*s gyűlik a sötétben revesen, mint a vasforgács, szökén, mint darált dióbél a dohány*”;

megszemélyesítő hasonlatok: „*mosolyog, mint a talpbőr*”, vagy másutt: „*mint a franciakulás*”, „*összeszorított foggal jár, mint a szikla*”;

blaszfémikus hasonlatok: „*A bakasztalon meredezik az éjszakai pótlék, a virsl mint az eternit, a mustár, mint a macskaszár*”;

szinesztéziák hasonlattal: „*gombolyú a lelke, mint egy babatoll*”, „*szerelemesek voltunk, mint a rúz*”;

emeletes szinesztézia egy hasonlatban: „*felkapcsolom a villanyt, a tégelylé ilyen hűg és szomorú a Krumpl fagyaltoséknál*”;

meglehető hasonlat torkollik egy nem is tudjuk, mibe: „*Hol a csordullig telt estvéli nap, akár piros trolis csuszamlék a platinok alá. S búvik kutyába, lóba, vonzabronzba.*” (A „*vonzabronz*” idézet a SZÓDALOVAGLÁS 26. verséből, az pedig Joyce Szentkuthy fordította ULYSES-éből.)

Metaforák: „*a köd az időjárás hernyóselyme*”, „*odébb völgynyi tintás, illatos kvasz: orgonák*”, (a csikkről), „*lecsíppentik az üszköt, idegen szájjatuzek karamelljét*”, „*a kénfürdők, e gyógyhatású sárkánygyíkai a Naturának*”;

banalizáló metafora jelzővel: „*Szakad föl a reggel, henye tépőzár egy Tisza-cipőn*”;

„szinesztéziás” metaforák: „*vérágas csövilla a szemé*”, „*díszkrét tapsot old a napfény, nádmézet tejben*”, „*pohos, gyanúsán harapós rókák a szagok*”;

szinesztéziának és metaforának is drasztikus: „*ennek mázsás lues a hajnal*”.

Ráadásként: „*Minékünk a határ nagy, kékreborotvált nevelőtisz. Szája sarkában gyufaszerként rágicsálja a karabélyát, megroppantja, nyálazza s kópi ki báján.*”

Ezek és a még sokáig idézhető sorok igen gazdag költői arzenál birtoklását jelzik. Hogy tudniillik aki itt ír, prózában is úgy bírja a poétikai eszközöket, mint mestersege fogásait az a sok hangszeren játszani képes zeneszerző, aki bármely stílusban kész komponálni. Akárcsak a SZÓDALOVAGLÁS-ban, Parti Nagy itt is százféle hangon tud szólni, s többet is képes hallatni belőlük egyszerre. Mintha egymaga énekelne több szólamban, s nemhogy nem a klasszikus összhangzattan szerint, ha-

nem egymásnak elképzelhetetlen modorok polifóniájában. Rokokó dalmú, magyar nóta, musicalgála és hamis, roncs dallamok óbégátása a fürdőszobában egyidejűleg. Azaz egyik se „szó szerint”, hanem fölstilizált vagy kifordítva parodizált alakjuk inkább, és ezek feszültségéből támad a sistergően groteszk hatás, amiben kulcsszerepe van a szelektáló- és arányérzéknek, a kihagyásnak és az elhallgatásnak.

Az esetek egyik részében e távoli pólusokat maga a történet feszíti ki: Az ÖNÖK A MOSOLY-SHOW VENDÉGE MÁMA című szatírban például az egyszeri férj-feleséget a váratlan tévészereplés álomvarázsos szerencséje éri. Az álom és ébrenlét határán az éteri, édes látomások, a diszlet „modern” revüszinpadán a szentimentálisan avitt szépelgés, a szereplők egymás közt káromkodva sziszegő otrombasága, a giccs szirupja és a szitokszavak köpése, a tévéfelvétel levejéig hazug ipari technológiája, a hátborzongatóan reklámderűs harsogás, a lihegő loholás az adásidő percei után, a főnyeremény és a balekság – itt a maga nyelvén minden egyszerre szól.

Másutt a monológmondók karakteréből támad a nyelvileg is meghökkentő, összetett hatás. Gyakori a hivataloskodó szóhulladékok behajigálása a köznapi dumafrocsoágésbe: „*...csak veri ki a nyílát nekem, mer a részeg csak higiénikusan problémás*”, „*ha eltérő vélemény van, most nem az, hogy verekszeni vagy más ilyen brutál-témázás*” – a pincérnél ez a kettősség abból fakad, hogy a lelkében ő egyszerre „*lezser haver*” és kutyát uszító „*biztonságis*”. Szende monológjában ellenben a mesemondó nyelvezet a hollywoodi filmek és a tévéreklámok nyelvi állományával keresztezve nyer formát az egyszerű törpe köznapián lepusztult, ám találékony szövegelésében.

De szabadon szárnyal a nyelv akkor is, ha „az író maga” beszél – akár a hajdani elődök modorában (s „*a lelki rész, meri reményleni, gill*”), midőn a „*ténla s porszagú*” redakcióban „*száraz kisasszony cicélte az író-gépet a mukiasztalnál*”, akár pedig az olyan „mai tárgyú” szatírakban, ahol a tollhegyre tűzött világlátás hívószavai hozzátorzulnak képviselőik beszédmodorához, s ahol a szerző használ szlenget, kitalált szavakat, képzavart (amire egyébként két ízben is kéri Isten áldását), nyelvtanilag hibás alakot. A leírások, törté-

netek, szövegek, dumák gyakran kerülnek a legkülönbébb lelőhelyekről összegyűjtött és kifundált nyelv szintaktikailag és grammatikailag görbült terébe („*mi ellen ismét és ismét fellépni kell*”) – az egyszerűbb egyeztetési, ragozási hibáktól kezdve („*a zord hajós nép pánikot kaptak*”) a hivataloskodó galibákon át („*kifejezetten a járműforgalom daca ellenére*”, „*csak példáulnak mondom*”) a képzavarokig („*katlog és száguld a vadászi agy csúsztatások kásáján át*”, „*kezeből kigurult a Jónás almája..., aminek nehéz stafétabotját a lány szedte fel*”), az írói játékos kedv szüleményéig („*szállnak a felhők badacsonyan*”) s a hatóság és az utca közös ihletéséig („*mocsfondiázás s köpködés ténye nedves időben nem nyerhető bizonyítást*”). A nyelvtorzulás nemcsak nevetető, hanem szívszorító is lehet, mint a GERBERAMETRÓ utolsó, üzenőcédlúrára irt mondata: „*Keresni mentelek.*” De Parti Nagy olykor neves szerzők soraira utalni s jól ismert sorokat idézni is ilyenféleképp szokott: „*oroszkotatást vállal özvegy Varsányiné*”, „*mondogatod lábadnak s valamennyi rögnek*”, „*sóhajtottunk mi is, ahogy rossz gégénkől tellett atyaturistáknak*”, „*csak én tudok versemnek hőség lenni, bocsánat*”, „*lábára lehajítja tehén*”, „*Tomajd a bőség kosarából adásztevel*” – s végül: „*Nindza teremtésben vesztes, csak én.*” „*Az Ujcsakó a proletárok fegyvere.*”

Az írásról – és az írásról való írásról

„Minden szóban az az egy legyen, de azért minden szó maga legyen, minden csukló és kötés oda kosszon, de azért ragyogjon magában a réz, a kóc, az árvanikkal. Az egész remegő papírhajótest. Érintésből legyen, fedésből, az legyen, amit körüljár, körbefog, az maga. Ne szorítsa el, ne fogalmazza ki, legye meg.” (181. o.)

Az utolsó előtti tárca írása közben – szerzőnk már nagyon abbahagyni készül ezt a hajtatóházi tenyészidőre-virágbaborulást – arról értesülünk, hogy kihajítottatott másfél flekk (a DELEATUR esete – „*títkos korrekcióra-jel és szerkesztői szabadkőműves-jelvény!*”¹), ne mondhasa a kedves megint, hogy ő arról ír folyton, hogy nem tud miről írni. Valóban, a hatvanhatból nem kevesebb, mint huszonkilenc tárca-ban van szó a (rovatba-)írásról magáról, és

ebből nyolcszor kifejezetten siránkozik, jaj, mit is, mit is.

Viszont maga ez a szál adja a sorozatot átívelő egyetlen belső történetet, ez az igazán folytatásos napló és „ön-fax” a könyvben, ez az írói lélektan „regénye” a tárcanovella-füzében, ez a személyes reflexiónak a szinte kizárólagos tárgya – és a legkiméletlenebb hang. Hogy amit kétheti vásárra visz, az írói bőrben – abban éppen: rossz bőrben van, úgy érzi sokszor. (De nincs más bőr, és nem is kell – ez is kiderül.) Az eljárás igen kockázatos, mert – jó, szője át a könyvet szubjektív „regény”, de – épp ez az a tárgy, az írás (különösen, ha panaszkodás), ami a legkevésbé tartozna ránk, olvasókra. (Ölelés helyett ölekezési gondokat önfeltárni? És pont az ölelendőnek? Elképzélhető éppen, ha muszáj, csak hát...) Erre az eset hatalmaszhat fel joggal, ha az írói (szerelmi) probléma mint tárgy olyatén formát kap, ami az íráshoz, a könyv egészéhez (a szerelemhez) méltó – akkor viszont igen jó formát kell kapnia.

Azt hiszem, legnagyobbbrészt kap is Hiszen például a három év egyik legdermesztőbb mit-kéne-írni-rémületéből, ami az O’Neill-i címet (ELJÓ A JEGES) iratja a papírra, különösen erős (gyerekkori, téli, havas, jeges) snittek fakadnak föl, az emlékekben pedig el lehet merülni, és onnan már nincsen baj tovább. Megkérdézhethetnénk akkor, hogy ilyen esetben utólag miért nem vágja le az elejét, hisz a bemelegítő körök nem részei a kúrnek, a száguldó ujjak, billentő csuklók gyótrése a klaviatúra felett – nem az előadás. Talán azért, mert ebből lesz egy befelé kikerülhetetlenül fontos és kifelé is hiteles – másikk előadás. S amikor nemcsak az expozíciónak, hanem akár az egésznek is tárgya maga a játék – legnagyobbbrészt mesterkurzus az is.

A szerző erről az írás-dologról is gyakran metaforikusan, meglepő képzettársításokkal szól, csúfolódása önironikus („*A kipontozott részt töltsd ki odaillő mondatokkal, használj választékos sztagmákat, kerülj a szóismétlést, a durva kifejezéseket!*”), saját írásmechanizmusára gúnyos, találó képpel utal (a fenyőfakertész „*sétálgjon csak, mondom, sétálgjon össze nekem négy flekket*”), és szeretettel, de kiméletlenül megírja – s öniróniának is érthetően, mert egy kicsit önnön elődjéről – bizonyos Mantin Lajos Tasziló tárca- és egyéb műfajokkal kapcsola-

tos, 1912-ből való gyötrelmeit, beleértve a megalázó jelenetet a redakcióban az érzéketlen, „*adysta*” szerkesztőnél, „*annyaivalagát az ilyenek*”. Máskor Tejbuda Évával (a könyv fiktív szereplői közül talán az egyetlen „mai értelmiségivel”) találkozik, aki a szerző kaján olvasója, az utcán heverő íróért (!) lehajoló Témája, trükkjeim átlató, ellenőrző, fölöttes énjé, aki ismeri Parti Nagy ZSELÉ című versét is („*fenn az ernyő az élet / mer a kast azl megettük*”), s aki ezért így teszi fel a kínos kérdést: „*Nincsen kas?*” A válasz persze túloz („*– Nincs... Rég nincs.*”), de nem árt néha a túlzott önszigor.

Ahol pedig elejétől a végéig az írásról olvasunk (BEFUTÓFILM, FÜLPÁLYAUDVAR, A SZÍNTÉVESZTŐ ZOLDJE, EGYNYÁRI MONDATOK, vagy az írógép-sétáltató ESTI KRÉTA ÉDES LIGETRŐL), azokban a tárcákban – költői képekben ugyan, de – ott az ars poetica maga (négy mondata a fenti mottóban olvasható). A könyv színvonalához képest halványabbra sikerült darabokra pedig (pl. ALALIA, KIS NAGYKORÚT, KIS LEVITÁCIÓ, COPYRIGHT) nem önmagában az írás önnemző témája, hanem a határidős műkajvet inkább árnyékot (hogy előfordul – e körülmények között ez szinte elkerülhetetlen).

1990-es levélinterjújában Parti Nagy az ironia lehetséges veszélyéről is beszél (hogy „*attól is megóv, amitől nem kéne*”, azt hiteti el, ami persze majdnem igaz, hogy a reménytelen világból „*csak hiányossá, értékzavaritá épülhetsz, magadhoz sem viszonyulhatsz másképpen*”). Holott ezt a veszélyt, ami a CSUKLÓGYAKORLAT után fenyegethette őt, már épp megelőzte (a nyomdában akkor készülő) SZÓDALOVAGLÁS-ában, amelyben ő – Mészáros Sándor kifejezésével élve – „*a szív, a bensőségesség költője*”, s bármit játsszon is az ironia maszkjában, a legkevésbé sem óvja magát Elbeszélői-poétikai eszközeivel a „*sedobok*” írójaként is ugyanúgy képes leleplező elrajzolásra, mint emelkedettségre, a kesernyésen finom gúnyra, mint a szenvedélyre, a köznapián közönségesnek és az érzéki realitáson túlinak a megragadására egyszerre. E könyv nagy áldása elapadhatatlan humora, kifinomult ironiája, szatíráinak telitalálata, a groteszket még a groteszkekkel is összeszorító játékosága. Am ellen- vagy tőkesúlyul, számos története révén Parti Nagy (a SZÓDALOVAGLÁS-nál is in-

kább) kitekint saját világából, széles körű tudásra tesz szert, s mind a kételkedésre és a groteszk felfedezésére kész, összehúzott szemű figyelmét, mind pedig a feje tetején álló, reménytelenül zűrzavaros világ jelenségeit illető saját íróniáját a rezignáció és a várakozás, a szeretet és az elnémuló részvét hatja át.

Parti Nagy Lajos ezzel a könyvével egy lépcsőben jutott el prózai munkásságának egy részét a CSUKLÓGYAKORLAT-ához, másrészt a SZÓDALOVAGLÁS-ához. Szélesre tárta (s talán nemcsak a saját) prózáinak határait, s ezekben a tömör kis mesterművekben egyszerre nyújtja a maga poéziséből, nyelvtelentése és asszociációja bátor formáiból a legrangosabb és legélvezetesebb „szövegirodalmat”, másrészt izeket, szagokat, színeket tudó történetmondásából, figurateremtéséből – az ábrázoló, elbeszélő, mégis a legmodernebb prózát. Könyvében vájtfulúek is búvárkodhatnak – és a pusztán olvasni szeretők is elrongyolhatják azt (Nem lesz nehéz. Nagyrabecsült kiadónk ezúttal csapnivaló nyomdai munkával elégedett meg. A könyv lapjaira esik szét, igaz, a recenzens az átlagos igénybevételnél többet forgatta oda-vissza.)

VASKÜTI ANZIX című tárcájában – csöpögő csapjának tarthatatlan állapotára „barátiilag” figyelmeztetve – a szerző szégyenkezve torpan meg, „*jó leszek, motyogja*”, és (Bodor Ádám egyik hőisére emlékezve) arra szólítja föl magát, „*Hogy bőrozd meg a mondataidat. Hallgass. Hordd ki az életedet...*”. Hogy mikor (miről, hogyan) szóljon, és mikor (miről) hallgasson, abban persze csak ő maga kompetens. De az ennek a könyvnek mind az „alkotáslelektani” szálából, mind pedig az egészéből világossá válik: Parti Nagy Lajosra nem kell rákiáltani, hogy tessék alászállni! Tudja magától is.

Búcsújáték

„*Nem vette még észre, hogy a szavakon úgyszólván el lehet gondolkodni?*” (188. o.)

Ha az ember már jól benne jár ebben a könyvben – az játékra is csábit Magam azt játszottam, hogy három „témakörben” – de korántsem egytől egyig – kigyűjtöttem Parti Nagy kedvelt szavait, „nyelvújításait”, lelemé-

nyes szóösszetételeit és szövegeit. (A gyűjtés – számos egyéb szempont szerint – folytatható.)

Az első téma: a színek (Mottó: „...homályos, mokkaszin ösvény, melyen se partizán, se indián, se bujdosó kuruc nem jár...” 34. o., avagy A SZÍN-TÉVESZTŐ ZÖLDJE):

„cukorfekete”, „húsfekete”, „köfekete”, „pamukfekete” (írógépszalag), „rózsafekete”, „aranyfekete”, „relative fekete, szürke inkább, esetlegrau”, „szürke, barhent mozdulat”, „kávaszürke” (mosószappan);

„köténykék”, „feszített kék” (a medence vize), „kátránykék”, „mákkék”, „tevekék”;

„böllézzöld”, „májzöld”, „szegényzöld”, „vizi-zöld” (uborka);

„májbarna”, „szegénybarna”, „sárgabarna”, „cserlé-barna”;

„neompiros”, „répapiros”, „purépiros”, „hecsedlipiros idő”, „tejfölpiros márvány az arca”;

„lévépink” (selyemöltöny), „hurkapink”;

„narancsélénk”, „savódrapp”, „teasárga”, „szivárga napkarton” (folyóirat-borító), „mézpiszkos” (naplemente), „az a nagyszemű, dinisárga libatok”;

„yachtfehér”, „wolframszöke”, „dreamnikkel”, „kályhaezüst”, „késezüst”, „kandézüst”, „kislábas-üzüst”.

Ráadás: „selyemszálú, lenke haj, a sárgaősz”, „nyoszolyától temetőig le van vetkezve az emberiség, rózsá és hullafekete, mint hatnapos nyúl a himbán”.

A második téma: az enni- és innivalók (és a hozzávalók) (Mottó: „Vérsajt, amely legolcsóbb s legkedvesebb az egész húsparban.” 24. o.):

„jégghús”, „vaahuss”, „kebabhús”, „teaszalonna”, „teakolbász”, „löveronai”, „nutriakolbász”, „lólángolt”, „hurkaudító”, „emléf sonka”;

„tehénpörkölt”, „börzafi”, „répabőr”, „gyantatópörtyű”, „csontos libamáj”, „ipari kengurucsonit”;

„rákpuré”, „lazachasé”, „mannaszósz”, „üveg-lángos”, „nádmez”, „mályvafagylalt”, „tégelylé”, „fekete posztóbanán”;

„bébéalma”, „meggyepeszgő”, „papaya-juice”, „kukoricabor”, „lávapálinka” = „táblás pálinka”;

„galambleves, nyúltápoldat”, „böjti eledelek, csirkepite”, „mákosfej és busabélsőség”, „nyelv- és üvegghús”, „műméz és mézmű”, „szolgálati vattacukor”, „kavi fitnesszilég és olasz pacalleves a mikro-hullámúba”, „vereshajma, magyarpaprika, só”.

Ráadás: „vizet iszik a gyógyszerére, más nem is

kell, tej néha, keksz, Hóvirág-sajt és kenyér”; „a rabszolgák nyomorúságos szállásán föl a toklé, föl a libagulyás”; „tegnap igen sok Barbie-likórt megittak s krampampulit”; „akciós zsirszalonna, azok a bolyhos, nyurga táblák, sertésjegek a nyári dél-előtűben, s végül mind szokétre sul, selyemcukor és kosöntyű, és olvad el a nyelven magától, nem szijas, nem gumis, paradicsommal, Dráváné, jó kis paprikával”;

„Két cent körömlakk, három cent jégkása, Shlush Pupi ízlés szerint, csipet Guyáva, szájában citrom. Budagyönggyével díszítjük és el tetszik vithetni a napernyőt. És ez a neve, Alpesi Opál.”

„Lustos, bársonybútt sikkantásokat hoz az alszél a mulatóház felől, a Gazda urak, jól tudom, karddal, nyállal, konya bajusszal furkásznak a Frigyeslányok micsodájában, desszertnek falják a selyemharisnyát a zsiros nyúl után.”

A harmadik téma: az öltözködés – ruhák, cipők, kiegészítők (Mottó: „Egy halom hasított mackónadrág.” 8. o.):

„Jogging, szabadidő, tréning, melegítő, mackó.”

„asszony nadrág”, „asszonyszatyor, tiúokzseb”, „orkánkendő, hermónikazokni”, „ulcaseprókaradigrán”, „smicikendő”, „ordas bőrkabát”, „silles sombréro”, „medvemamut pongyola”, „farmerruha, talpig Istambul”, „cérnapulóver, lánckesztyű”;

„pikényakkendő”, „sócípő, vízimolrosszemüveg”, „durumb furdónadrág, gyermekamatőrruha”, „vasalt gálabakancs, kiállítás szleppcipő” (vö „trubaduráberbakancs” – SZÓDALOVAGLÁS 79. vers);

„a vőlegény lakokban, szmokingban, nyersselyem zokniban”; „komplett nagystélyi... luszter vagy lamé”; „szafarinadrág, a homloktön folyóka gyöngy-sor”;

„szemüveg, kívülhordott ing, ezerbő nadrág” (Szabó Lőrinc öltözeke).

Ráadás: „Azik a kisuvickolt fekete cipő, legjobb cipője, pacallá ázik az él az öltöny nadrágon. Rohadékok! Azik a smici, a vadászkalap, a tányérsapka, a hajadonfő...”

„Aranyka ruganyon magára lopta furdó-kosztumét... hanem egy svihák Kentaur a rísa-lugas mámor-fedezékéből kileste s vártatva osont a Sandáliját megoldó Nimpha után...”

„Az oltenyben is mind pucér, uccura reped rajtok a tapasztalt selem.”

Legvégül pedig vegyes díszítősornak abból, ami még van: halottasfurgon, estibáb, ballatafejű, légment, patyolatribanc, szilvamély, ölboldog

*Budapest, dudatest, vadászmosoly, rózsakorom, gátórpaplan, vattapípec, tanyahajó, pezsgőcicázás, párafény, martinászbambusz, szivpüder, trombitacsulka, nyírfaarc, pisztrángmérgezés, ezusthalál, szeretet-szauna, fulolaj.**

Závada Pál

TORDAI ZÁDOR: UTAZÁS HELLASZBA

Héttorony Kiadó, é. n. (1993). 207 oldal, 160 Ft

Egy letelepült nép fiai eredetileg két okból tettek külföldi utazást: ha kereskedni vagy háborúzni indultak. A görögök itt is kieszeltek valami újat: azt az utazást, amelynek célja nem valamely kitüntetett térbeli pont elérése, hanem maga az útonlét. Szolón az az utazó, aki Hérodotosz tájékoztatása szerint „a bölcsesség iránti szeretettől vezérelve” bejárja a lakott világot, és élményeket gyűjt. A vallásos kultúrákban utóbb megjelenik egy további ok: a zarándoklat. Felmenni Jeruzsálembe, elzarándokolni Mekkába vagy Santiago di Compostelába kegyes kötelessége az istenfélő embernek.

Európa útjait a középkorban kereskedők, katonák, zarándokok, mesterlegények és diákok járták. Az újkorban ezek az életpályák keverednek együvé az Utazó alakjában, akinek jellemzését Descartes-nál olvashatjuk: „Mihelyt tehát korom megengedte, hogy kivonjam magamat tanítóim felügyelete alól, egészen abba hagytam a könyvek tudományának tanulmányozását. Elhatároztam, hogy nem keresek más tudományt, csak azt, amelyet magamban vagy a világ nagy könyvében találhatok. Ezért ifjúságom hátralevő idejét azzal töltöttem, hogy utazgattam, udvarokat és hadseregeket látogattam, különböző lelku-letű és állású emberekkel társalogtam, különböző tapasztalatokat gyűjtöttem, önmagam próbára tettem a sors viszontagságai között, s mindenütt úgy gondolkoztam az élem kerülő dolgokról, hogy valami hasznukat vehessem.”

A XVIII. században önálló tudománnyá

* Az utolsó szó Kosztolányié.

lesz a történelem, valamint a klasszika-filológia, és megjelenik a régészet is. Az utazó ekkor tudóssá válik, akinek úti célja – a zarándoklat szekularizált megfelelőjeként – kultúránk klasszikus antik bölcsőjét fölkeresni, részben avégett, hogy lelke egygyé váljék a hely szellemével, részben hogy vásároljon vagy lopjon valami antik mőtárgyat, amely gyűjteményét fogja gyarapítani. A görög és római kori régiségek szétáradnak a művelt világban. A XIX. század hihetetlen bőségben ontja az archeológiai beszámolókat. A helyszínré látogató ifjú tudósok ezeket használják útikönyvként, a művelt turista pedig Görögországba is Karl Baedeker (1801–1859) kiváló útikalauzával felszerelve érkezik, amelyben pontosan elolvashatja, hogy mit fog látni, mit lát éppen vagy mit kellett volna látnia ott, ahol járt.

Az antikvitásélmény ily módon megkettőződik: más a tudósé, aki a kőtárak feliratanyagát próbálja datálni és behelyezni abba a tudásszerkezetbe, amelynek keretére Thuküdidész, Polübiosz és Pauszaniász műveinek aprólékos feldolgozásán keresztül tett szert valamelyik német egyetemen; és megint más a művelt turistáé, aki impressziókat gyűjt a helyszínen. Helyet foglal az athéni Dionüszosz-színház nézőterén, és elképzeli az antik előadást, elborzad a szürakuszai mészkőaknákon, amelyekben athéni harcosok haltak szörnyű halált, és Delphoiban megpróbálja megérezni Apollón Loxiasz jelenlétét.

A századfordulóra mindkét antikvitásélmény válságba kerül. A szaktudósé, mert üzemi gyakorlattá vált, s azzal fenyeget, hogy éppen az a szellemvész ki belőle, amely a leleteket jelentéssel ruhazza föl. Találós kritikáját olvashatjuk a szellemtől kiüresedett tudósi magatartásnak Nietzsche MI, FILOLÓGUSOK címen ismeretes aforizmagyűjteményében és Hatvány Lajos könyvében, A TUDNI NEM ÉRDEMES DOLGOK TUDOMÁNYÁ-ban. A turista antikvitásélményét pedig a gimnáziumi régiségtanórák és az útikalauz szabványa eleve sémákba kényszeríti.

Finom szellemek a tudományon belül és kívül egyaránt fellázadnak a kiüresült sémák ellen. A XX. századi utazó, aki saját gyönyörűségére járja a világot, most belső készletései és izlése szerint kezd tájékozódni. Fölteszi magában, hogy mindazt kétellyel fogja illet-